

ІНСТИТУТ ПРИЙОМНОГО ВИХОВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Є.В. Падун

*здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
ННІ права та психологічних
Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. Україна активно і повномасштабно входить до світового співтовариства, розвиває тісні зв'язки з іншими країнами в єдиній міжнародній спільноті [1, с.11]. Міжнародне законодавство та практика його застосування значною мірою впливають на формування національного законодавства у різних сферах суспільних відносин, в тому числі і сімейних. Феномен соціального сирітства, на жаль, присутній багатьом країнам світу. Кожна держава визначає власні шляхи подолання цього явища та надання соціального захисту дітям, які залишилися без батьківського піклування. Підхід влади до визначення ступеня необхідності влаштування дітей до інтернатних закладів значно різниться в залежності від країни і обумовлюється загальною ситуацією в країні, насамперед її економічною спроможністю, власне, попросту кажучи, рівнем розвитку її культури. В ряді країн кількість видів інтернатних закладів зведена до мінімуму, оскільки вважається, що будь-які переміщення для дитини шкідливі, і її зразу влаштовують до інтернатних закладів довгострокового перебування. Саме тому в більшості європейських країн найпоширенішими є інтернатні заклади з перебуванням дитини до закінчення терміну опіки. В багатьох країнах розвинуті превентивні служби, які надають допомогу і батькам, і дітям у скрутній ситуації. Відрив дитини від сім'ї застосовується лише в крайніх випадках, оскільки вважається, що дитина, позбавлена батьківського опікування і переведена в систему державної опіки, має набагато більше проблем у дорослому житті, ніж дитина, вихована у власній сім'ї, навіть неблагополучній. Таким чином, у багатьох країнах дитячі інтернатні заклади розглядаються як місця, де з дітьми провадиться надається активна терапія, де діти можуть перебувати і тривалий, і короткий час.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемі прийомного виховання присвячувались роботи таких фахівців як: О.Г. Антонова-Турченко, Г.М. Бевз, Л.С. Волинець, І.Б. Іванова, Н.М. Комарова, О.І. Карпенко, Н.В. Лавриненко, М.М. Московка, В.П. Мироненко, І.В. Пеша, Г.В. Святненко, Ю.М. Якубова та ін. Однак, комплексне дослідження проблематики прийомного виховання в Україні допоки відсутнє.

Мета статті полягає в дослідженні інституту прийомного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування у міжнародному законодавстві.

Основні результати дослідження. За пріоритетністю форми опіки в міжнародній практиці визначаються так: усиновлення; опіка в сім'ях родичів; прийомна сім'я; інтернатний заклад. В таких країнах, як Румунія, Угорщина згідно з прийнятими у них законами щодо захисту прав дітей будь-яка інтер-

натна установа має бути максимально наближеною до створення сімейної атмосфери виховання і не може утримувати більше 20-30 дітей.

За рівнем розвитку системи прийомних сімей країни можна поділити на такі групи: країни, де прийомні сім'ї існують більше тридцяти років (Великобританія, Фінляндія, Нідерланди); країни, де система прийомних сімей введена нещодавно (Угорщина, Румунія); країни, де система прийомних сімей тільки розробляється або планується розроблятися (Україна, Росія, Грузія, Вірменія, Болгарія, Польща) [2, с.34-35].

Починаючи з 50-х років у Великобританії напрацьовано великий досвід організації встановлення опіки та піклування над дітьми шляхом створення прийомних сімей. За англійським законодавством, прийомна сім'я – це сім'я або окрема людина, яка взяла на утримання та виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування. Ці сім'ї мають власних дітей і можуть взяти на виховання одну, дві або три дитини, але не більше. Специфікою функціонування прийомної сім'ї є те, що на утримання дитини з боку місцевих органів влади виплачується певна грошова сума, якої достатньо для утримання дитини, але її не можна розглядати як заробітну плату. Це пов'язано з тим, що структура прийомної сім'ї розрахована на людей, які хочуть допомогти дітям, а не отримати від цього матеріальний зиск [3, с. 104]. До того ж, прийомні батьки не мають змоги вибирати собі дитину - рішення про направлення дітей або підлітків до тієї або іншої прийомної сім'ї приймає соціальний працівник.

Слід підкреслити, що аналіз міжнародного законодавства у цій сфері дозволив здійснити певну класифікацію форм прийомного виховання. Так, існує система короткострокових прийомних сімей, які беруть на утримання дитину на короткий час: декілька тижнів або кілька місяців, доки рідна сім'я дитини не вирішить своїх проблем (хвороба, перебування в лікарні тощо) або доки дитину не направлять на утримання у дитячий будинок або в іншу сім'ю. Довгострокова прийомна сім'я бере дитину на утримання з моменту виникнення необхідності вилучити дитину із неблагополучної родини до часу, коли дитина стає повнолітньою. Існують прийомні сім'ї, які називаються прийомні сім'ї-спеціалісти. Вони беруть на утримання дітей, як правило, підліткового віку, які мають проблеми з поведінкою, або дітей з проблемами фізичного розвитку, дітей-інвалідів [2, с.36].

У випадку, коли дитині не можна знайти прийомної сім'ї (як правило це пов'язано з віком або з складною поведінкою дитини), її направляють в установу, що називається дитячим будинком. У звичайному дитячому будинку утримується, як правило, 6-20 дітей. Система утримання у дитячому будинку розроблена так, щоб дитина не залишалася у ньому більше часу, ніж це дійсно потрібно. Коли дитина потрапляє у дитячий будинок, то соціальний працівник розробляє персональний план, згідно з яким встановлюється, коли дитина повинна залишити дитячий будинок і коли може бути направлена в інше місце чи в прийомну сім'ю.

Зарубіжна практика передбачає існування і так званих напівзалежних установ, які спеціально створені для утримання дітей старшого віку. Вони роз-

раховані на утримання дітей, які у ранньому віці залишили сім'ю, і відповідно, і рідній сім'ї не проживали. Існує й такий тип дитячих установ як будинки безпеки. Ці установи утримують дітей у «закритому» стані, тобто діти не мають права їх залишати (у такі будинки направляються діти, які становлять загрозу для себе або інших людей). У таких будинках безпеки діти та підлітки не утримуються тривалий час, їх туди направляють на короткий термін. Робота працівників такого будинку спрямована на те, щоб привести дитину у відповідний стан, коли її можна перевести до звичайного дитячого будинку. Слід також підкреслити, що для направлення дитини до будинку безпеки необхідне рішення суду. Ще один тип інституту утримання дітей – колонії. У них утримуються підлітки віком від 14 до 19 років. Утримання дитини у такій установі розглядається уже не як піклування, а як покарання. Не можна направити до колонії підлітка без рішення суду, і така форма утримання дітей розглядається, як кара за злочин.

Діти, від яких батьки відмовилися, або які стали інвалідами через неосторожність батьків, знаходяться у спеціальних прийомних сім'ях, які мають бажання опікуватися такою дитиною. Дітей з вадами направляють у спеціальний дитячий будинок, де створюється своєрідний маленький сімейний колектив, працює медична служба. Певна категорія дітей, враховуючи ступінь їх інвалідності, переміщуються до спеціалізованих інтернатних закладів, де про них будуть піклуватися все їх подальше життя. Існують заклади для утримання дітей та підлітків, які страждають від серйозної затримки розумового розвитку або мають будь-яку розумову патологію. Подібні заклади часто бувають філіями лікарень, але вони не є лікарнями у повному розумінні, бо атмосфера у таких будинках більш сімейна, колектив дітей та вихователів невеликий.

За дітьми, які знаходяться у лікарнях та лікувальних закладах, здійснює нагляд медична адміністрація, але ці діти отримують допомогу і від соціального працівника, в обов'язки якого входить піклування про них.

У Великобританії існують законодавчі вимоги, що регламентують необхідний нагляд та виховання дітей, які перебувають на утриманні держави. Основою основ законодавства з цих питань є документ, що називається «Дитячий акт 999». Головним лейтмотивом його є принцип необхідності максимально, наскільки це можливо, враховувати побажання дитини.

Є діти, які потребують піклування більш ретельного, ніж те, яке їм можуть надати у дитячому будинку, але яким також необхідно відвідувати школу та отримати освіту. Такі діти мають певні проблеми або вади розвитку, які не дають їм можливості відвідувати нормальну школу. Ці діти направляються до шкіл-інтернатів, де їх доглядають, а також надають освіту. Школа-інтернат має два значення у Великій Британії. Це заклад, у якому утримуються діти, які через певні вади не можуть відвідувати звичайну школу та знаходяться поза власною сім'єю. Також існують школи-інтернати для дітей багатих батьків, які відправляють дітей до інтернату, щоб ті отримали там високий рівень освіти та виховання. Навіть у таких школах, на думку англійських соціальних працівників, діти почувають себе не завжди щасливими, тому що вони знаходяться поза власною сім'єю.

Висновки. Отже, міжнародна практика у сфері опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування визначає таку її пріоритетну форму як прийомне виховання. Інститут прийомного виховання, характеризується рядом особливостей, які обов'язково мають бути враховані вітчизняним законодавцем. У випадку, коли дитина залишається без батьківської опіки, за нею закріплюється соціальний працівник, у обов'язки якого входить розробка індивідуального плану життя дитини, пошук потенційних прийомних батьків або будинку дитини для утримання та виховання такої дитини. Протягом усього перебування дитини у дитячому будинку, соціальний працівник зустрічається з нею, а також співпрацює з працівниками цієї установи для корекції життєвих планів підопічного.

Великим позитивом є те, що прийомні сім'ї дістають фахову підтримку з боку соціальних працівників. Коли у взаєминах в прийомній сім'ї виникають проблеми, то усі негаразди пов'язуються з діяльністю соціального працівника. Соціальний працівник намагається вирішити проблеми біологічної сім'ї, щоб дитина мала змогу повернутися до рідних батьків, але вдаватися до заходів примусового характеру щодо лікування алкогольної або наркотичної залежності він не має юридичного права.

Англійське законодавство, що регулює роботу соціального працівника з проблемними сім'ями, основну увагу приділяє можливості залишити дитину у сім'ї, або, на крайній випадок, направити її до родичів. Концепція законодавства щодо захисту дитини має таке положення як «піклування, поширене на усіх членів родини». Ця концепція передбачає співробітництво між соціальним працівником на місцевому рівні та усіма членами родини дитини.

На наше переконання, врахування міжнародного досвіду у сфері прийомного виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування, може значно покращити ефективність застосування вітчизняного законодавства у даній сфері суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародне приватне право: [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / За ред. проф. В.П. Жущмана та доц. І.А. Шуміло. – Х. : Право, 2012. – 320 с.
2. Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування // Авт. кол. Волинець Л.С., Комарова Н.М., Антонова-Турченко О.Г., Іванова І.Б., Пеша І.В. – К. : Вид-во «Студцентр», 1998. – 120 с.
3. Проблемні сім'ї: діти і батьки / Ю.М. Якубова, О.Г. Антонова-Турченко, Г.В. Святненко, М.М. Московка. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 1998. – 138 с.

Падун Є.В. Інститут прийомного виховання в міжнародному приватному праві

У статті розглянуто інститут прийомного виховання і його форми у законодавстві та практику його застосування деяких зарубіжних країн. Проаналізовано сутність та значення прийомного виховання, виокремлено його головні особливості.

Ключові слова: діти, позбавлені батьківського піклування; прийомне виховання; прийомна сім'я.

Падун Е.В. Институт приемного воспитания в международном частном праве

В статье рассмотрен институт приемного воспитания и его формы в законодательстве, а также практика его применения некоторых зарубежных стран. Проанализированы сущность и значение приемного воспитания, выделены его главные особенности.

Ключевые слова: дети, лишённые родительской опеки, приемное воспитание, приемная сім'я.

Padun E. V. Institute receiving education in private international law

In the article the institution receiving education and its forms of legislation and practical application of some foreign countries.

Key words: children without parental care, foster education, foster family.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015.